

เสนอ : องค์ความรู้คติชนวิทยา สู่การสร้างสรรค์ชุดการแสดงเพื่อการอนุรักษ์และสืบสาน
วัฒนธรรมไทยทรงดำ (ลาวโซ่ง)

Sentua: Knowledge and Folklore Leading to the Creation of a Performance
Series for the Conservation and Continuation of the Thai Song Dam
(Lao Song) Culture

วทัญญู ขลิบเงิน*

Wathanyu Khlib-ngoen

ปรุพห์จักร อัครารัตมสกุล**

Paroonjak Akkaratsakul

Received : September 22, 2025

Revised : October 30, 2025

Accepted : December 11, 2025

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ 1) เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ คติชนวิทยา ประเพณีและพิธีกรรม “เสนตัว” ของชาว
ไทยทรงดำ 2) เพื่อสร้างสรรค์ชุดการแสดง เสนตัว สำหรับการสืบสานวัฒนธรรมพิธีกรรมของไทยทรงดำ กลุ่ม
ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ปราชญ์ภูมิปัญญา หรือผู้ประกอบการพิธีเสนตัวของไทยทรงดำ ตัวแทนผู้นำชุมชนไทยทรงดำ ได้มา
โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรมโดยเก็บ
รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล สนทนากลุ่มย่อย และใช้วิธีการวิเคราะห์แก่นสาระ (thematic
analysis) สำหรับข้อมูลเชิงปริมาณ สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และ
การวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ความรู้เกี่ยวกับพิธีเสนตัว มี 3 ประเด็น ได้แก่ ความเชื่อเรื่องพิธี
เสนตัว เครื่องประกอบพิธีเสนตัว และลำดับขั้นตอนพิธีเสนตัว 2) ชุดการแสดงสร้างสรรค์มีชื่อว่า “เสนห์
วัฒนธรรม ไทยดำเสนตัว” ชุดการแสดงที่สร้างสรรค์ขึ้นในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.63, S.D. =
0.28) และชุดการแสดงที่สร้างสรรค์ขึ้นสามารถถ่ายทอด องค์ความรู้คติชนวิทยา สู่การสร้างสรรค์ชุดการแสดง
เพื่อการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมไทยทรงดำได้

คำสำคัญ : ลาวโซ่ง / ไทยทรงดำ / เสนตัว / การแสดงสร้างสรรค์ / นาฏศิลป์สร้างสรรค์

*อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

Lecturer in the Thai Language Program, Faculty of Education, Uttaradit Rajabhat University

(Corresponding Author) e-mail: krupong007@gmail.com

**นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

ABSTRACT

The main objectives of this research were: (1) to study and collect folklore knowledge, traditions, and rituals of Sentua among the Thai Song Dam community; and (2) to create a performance based on Sentua to preserve and transmit Thai Song Dam cultural heritage. The participants included one ritual specialist or practitioner of Sentua and four community leaders. The qualitative research approach was adopted. Hence, the qualitative methods employed were in-depth interviews and focus group discussions. The thematic analysis method was used to analyze and synthesize the data collected from the fieldwork. The quantitative research approach data were analyzed using percentage, mean, standard deviation (S.D.), and content analysis. The findings revealed that: (1) knowledge of Sentua consisted of three main aspects: beliefs concerning the ritual, ritual components, and ritual procedures; and (2) the created performance entitled “The Charm of Thai Song Dam Sentua Culture” The performance was found to effectively transmit folklore knowledge through artistic creation, thereby contributing to the effort to preserve and transmit Thai Song Dam cultural heritage.

Keywords : Lao Song / Thai Song Dam / Sentua / Creative Performance /
Creative Dance

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความจริงก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้ก่อให้เกิดความเป็นโลกาภิวัตน์ขึ้น การที่มนุษย์ทั่วทุกมุมโลกสามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างอิสระหรือที่เรียกว่า โลกไร้พรมแดน ได้ส่งผลให้เกิดการรับวัฒนธรรมมาจากประเทศมหาอำนาจ เช่น สหรัฐอเมริกา และกลุ่มประเทศซีกโลกตะวันตก (Chawbankrang, 2013) ทั้งนี้ Praicharnjit (2009) ได้กล่าวว่า กระแสความเป็นโลกาภิวัตน์ (Monoculturalization) ที่กำลังทวีความรุนแรงได้ส่งผลให้วัฒนธรรมในท้องถิ่นต่างๆ ถูกกดและถูกเบียดลงเป็นวัฒนธรรมชายขอบการไหลบ่าเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตกได้เปลี่ยนแปลงค่านิยมด้านวิถีชีวิตตลอดจนแนวคิดและวัฒนธรรมของผู้คนในสังคมไทย โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนให้ทันต่อตลาดของโลก

การอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์รูปแบบหนึ่งคือการสร้างสรรค์ชุดการแสดงจากคติความเชื่อ และขนบประเพณีต่างๆ การสืบทอดทางศิลปะและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นที่สืบทอดกันต่อๆ ซึ่งออกมาในรูปแบบใดนั้น ขึ้นอยู่กับสภาพทางภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม อาชีพ และความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ตลอดจนอุปนิสัยของประชาชนในท้องถิ่น Pimsarn and Charassri (2019) กล่าวว่า การสร้างสรรค์ผลงานด้านนาฏศิลป์ “การออกแบบ” ถือเป็นส่วนที่สำคัญที่ต้องศึกษาค้นคว้าและทดลองเพื่อนำไปสู่รูปแบบของ

องค์ประกอบของการแสดงนาฏศิลป์ทั้ง 8 ประการ อันประกอบด้วย บทการแสดง นักแสดง ลีลาท่าทาง เสียง พื้นที่การแสดง เครื่องแต่งกาย แสง และอุปกรณ์ประกอบการแสดง ซึ่งอุปกรณ์ประกอบการแสดง (Property) เป็นส่วนประกอบฉากที่สำคัญ มีผลต่อการเคลื่อนไหวและการแสดงของนักแสดง สามารถสื่อความหมายเรื่องราว อารมณ์ ความรู้สึกของตัวละคร รวมไปถึงช่วยทำให้ภาพที่ปรากฏบนเวที (Spectacle) สื่อถึงบรรยากาศและสภาพแวดล้อมได้ คณะผู้วิจัยจึงเห็นการแสดงที่มีลีลาท่าทางที่แตกต่างกันออกไป แต่มีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน คือ เพื่อความสนุกสนานรื่นเริง และการนันทนาการ ซึ่งถือว่าเป็นมรดกทางความคิดที่บรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย หรือ รุ่นทวด ได้สร้างสรรค์ขึ้นมาและใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต แต่ทั้งนี้ก็เกิดความเสียหายที่ปัจจุบันศิลปะการแสดงที่เป็นภูมิปัญญามีไว้ให้คนรุ่นหลังได้ดู ได้ชมและได้ศึกษาน้อยมาก เพราะขาดการอนุรักษ์และสืบทอดเอาไว้ อันเป็นผลพวงมาจากความเจริญรุ่งเรืองของสังคมและเทคโนโลยี

ไทยทรงดำ ลาวโซ่ง หรือ ไทยโซ่ง หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มหนึ่งที่พูดภาษาไทย คนไทยเรียกชนกลุ่มนี้ว่า ลาว หรือ ลาวโซ่ง เพราะอพยพจากเมืองเดียนเบียนฟู อยู่ทางตอนเหนือของ ประเทศเวียดนาม ผ่านมายังประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำนิยมแต่งกายด้วยสีดำ จึงเรียกไทยทรงดำ กลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำถูกกวาดต้อนและอพยพมาในประเทศไทย สมัยกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น การอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำเป็นผลมาจากภัยสงครามได้กระจายสร้างกลุ่มชุมชนของตนเองตามภูมิภาคต่างๆ ในประเทศไทย ซึ่งการย้ายถิ่นฐานเข้ามานั้นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำเลือกที่จะตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนที่มีลักษณะคล้ายกับท้องถื่นของตนเองในจังหวัดเพชรบุรีก่อน จากนั้นก็ขยายไปตามจังหวัดต่างๆ เช่น จังหวัดสุพรรณบุรี นครปฐม ชัยนาท นครสวรรค์ สุโขทัย พิษณุโลก และพิจิตร สำหรับทางภาคเหนือของไทยที่พบกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำอาศัยอยู่จำนวนมาก คือ พื้นที่อำเภอองไกรลาค จังหวัดสุโขทัย ทั้งนี้ได้มีการจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้กลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ เกี่ยวกับวิถีชีวิต ขนบประเพณี คติความเชื่อ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ ไว้ให้ผู้สนใจได้เข้าไปศึกษาหาความรู้แก่ผู้สนใจทั่วไป (Keawkhum, 2003)

กลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำมีวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์เด่นชัดและมีความพยายามที่จะธำรงรักษาวัฒนธรรมไว้เหตุผลเพราะเมื่อครั้งที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยเข้ามาในประเทศไทยมีฐานะเป็นผู้อาศัยอยู่ภายใต้อำนาจปกครองของไทยในสมัยนั้น ดังที่ Kamnuansin and Piyathum (2022) ได้กล่าวว่า กลุ่มไทยทรงดำมีวัฒนธรรมที่เด่นชัดไม่ว่าจะเป็นภาษา (ทั้งภาษาพูด ภาษาเขียน) การแต่งกาย ทรงผม บ้านเรือน อาหาร ประเพณี พิธีกรรม การละเล่น รวมไปถึงความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมา ทุนทางวัฒนธรรมยังคง มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชุมชน แม้ในกระแสวัฒนธรรมภายนอกที่หลั่งไหลเข้าแทนวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างต่อเนื่อง แต่ด้วยสภาพเศรษฐกิจของชุมชนไทยทรงดำในพื้นที่บ้านน้ำเรื่อ ตำบลทาดนวน อำเภอองไกรลาค ประชากรส่วนใหญ่ ที่เป็นคนวัยทำงานและเยาวชนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงอาชีพจากการทำนาเป็นรับจ้างบริษัทห้างร้านการกระจายอาชีพ โอกาสทางการศึกษา และการมีอิสระในการดำเนินชีวิตมากขึ้นรูปแบบทางสังคมมีทิศทางการเปลี่ยนแปลงใกล้เคียงกับสังคมเมือง ในด้านการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมจากผลการวิจัยของ Thaiposri (2010) พบว่า ลาวโซ่งเกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่นเข้ามาผสมผสานร่วมกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน

เกิดการปรับเปลี่ยนขั้นตอนในการปฏิบัติพิธีกรรมให้สะดวกมากขึ้นตามยุคสมัย อีกทั้งอิทธิพลของระบบเศรษฐกิจและสังคมบางอย่างก็มีผลกระทบต่อภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชาวลาวโซ่งให้เปลี่ยนแปลงไป

การเสนตัว หรือพิธีแปงขวัญ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ อำเภอองไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย เป็นพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์สำหรับชาวไทยทรงดำ เป็นพิธีที่จัดขึ้นตามคติความเชื่อเพื่อการเรียกขวัญกลับมาเนื่องจากอาจจะเกิดเหตุการณ์ที่สร้างความตระหนกตกใจ เกิดความทุกข์กาย ไม่สบายใจ นับเป็นพิธีที่เป็นกุศโลบายที่ทำให้ผู้ที่ได้ทำพิธีเสนตัวรู้สึกสบายใจขึ้น ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวยังขาดการได้รับความสนใจด้วยการรวบรวมองค์ความรู้ ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ และกลุ่มเยาวชนของชาวไทยทรงดำที่เป็นคนรุ่นใหม่ การอนุรักษ์และสืบทอดโดยนำชนบประเพณี พิธีกรรม มานำเสนอผ่านชุดการแสดงสร้างสรรค์ จากปรากฏการณ์ของสังคมวัฒนธรรมนั้นๆ ภายใต้เงื่อนไขที่แตกต่างตามบริบทของท้องถิ่นด้วยปัจจัยทางกายภาพ รวมถึงคติความเชื่อจารีตประเพณี อาชีพ สภาพความเป็นอยู่ ค่านิยมและการเมืองการปกครอง ซึ่งถูกหล่อหลอมจนกลายเป็นศิลปวัฒนธรรมด้วยห้วงแห่งกาลเวลานำพาให้พัฒนาการมาโดยลำดับแฝงอยู่ในรูปของปรัชญาแนวคิดที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง

จากที่กล่าวมาคณะผู้วิจัยจึงได้ มีแนวคิดในการรวบรวมองค์ความรู้ในการทำพิธีเสนตัวของชาวไทยทรงดำ โดยการนำเสนอในรูปแบบของชุดการแสดงสร้างสรรค์ เพื่อเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยทรงดำให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางมากขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อรวบรวมองค์ความรู้คติชนวิทยา ประเพณีและพิธีกรรม “เสนตัว” ของชาวไทยทรงดำ
2. เพื่อสร้างสรรค์ชุดการแสดง เสนตัว สำหรับการสืบสานวัฒนธรรมพิธีกรรมของไทยทรงดำ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง เสนตัว: องค์ความรู้คติชนวิทยา สู่อการสร้างสรรค์ชุดการแสดงเพื่อการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมไทยทรงดำ (ลาวโซ่ง) ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตามลำดับหัวข้อ ดังนี้

ขอบเขตในการวิจัย

1. ด้านเนื้อหา

การวิจัยเรื่อง “เสนตัว: องค์ความรู้คติชนวิทยา สู่อการสร้างสรรค์ชุดการแสดงเพื่อการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมไทยทรงดำ (ลาวโซ่ง)” ผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาในการศึกษา ดังนี้

ศึกษาตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย ได้แก่

- 1) เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ คติชนวิทยา ประเพณีและพิธีกรรม “เสนตัว” ของชาวไทยทรงดำ
- 2) เพื่อสร้างสรรค์ชุดการแสดง เสนตัว สำหรับการสืบสานวัฒนธรรมพิธีกรรมของไทยทรงดำ

2. ด้านวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Document) เก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม (Field Study) จากการ สัมภาษณ์สังเกต การสนทนากลุ่ม สอบถาม และนำข้อมูลมาวิเคราะห์

3. ด้านพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “เสนตัว: องค์ความรู้คติชนวิทยา สู่อการสร้างสรรค์ชุดการแสดงเพื่อการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมไทยทรงดำ (ลาวโซ่ง)” คือ ศูนย์ศึกษาไทยดำบ้านน้ำแ่ร่อง ตำบลท่าฉนวน อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย

4. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาเชิงคุณภาพ

คณะผู้วิจัยได้รวบรวมจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกำหนดกลุ่มตัวอย่างในการสอบถาม สัมภาษณ์ เพิ่มเติมจากผู้มีประสบการณ์ร่วมพิธีเสนตัว ปราชัญ ภูมิปัญญาชาวบ้านและหมอเสนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ เพื่อนำมาสนับสนุนผลการศึกษาวิเคราะห์จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาเชิงปริมาณ

คณะผู้วิจัยได้กำหนดเป็นกลุ่มเป้าหมาย ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน โดยระบุคุณสมบัติเฉพาะของผู้เชี่ยวชาญได้แก่ การศึกษาระดับปริญญาโทหรือปริญญาตรีขึ้นไปในสาขาวิชานาฏศิลป์ ศิลปะการแสดง มีประสบการณ์ด้านการสอนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือระดับอุดมศึกษา หรือด้านการจัดการแสดงทางด้านนาฏศิลป์ ที่จะประเมินความพึงพอใจของชุดการแสดงที่ได้จากการศึกษารวบรวมองค์ความรู้ สัมภาษณ์ สอบถามจากกลุ่มตัวอย่างของวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 การรวบรวมองค์ความรู้ เพื่อประเมินความพึงพอใจที่มีต่อชุดการแสดง เป็นแบบสอบถาม Rating scale 5 ระดับ ผลการประเมินแต่ละข้อคำถามอยู่ในระดับมากขึ้นไป และมีผลการประเมินความพึงพอใจของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อชุดการแสดงในภาพรวมอยู่ในระดับมากขึ้นไป บรรณานุกรมวิเคราะห์โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพมารองรับจากข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษา เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ คติชนวิทยา ประเพณีและพิธี “เสนตัว” ของชาวไทยทรงดำ แล้วนำมาสร้างสรรค์ชุดการแสดง เสนตัว สำหรับการสืบสานวัฒนธรรม ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interviews) เพื่อใช้สัมภาษณ์บุคคลที่เป็นผู้มีประสบการณ์ร่วมพิธีเสนตัว ปราชัญภูมิปัญญาชาวบ้านและหมอเสน ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ ในพื้นที่ตำบลกง และตำบลท่าฉนวน อำเภอกงไกรลาศ

ตอนที่ 1 เป็นคำถามหลักเกี่ยวกับรายละเอียดของพิธีกรรม พิธีเสนตัว ความเชื่อของชาวไทยทรงดำ

ตอนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ชุดการแสดง เสนอตัว สำหรับการสืบสวนวัฒนธรรม

2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview Guideline) เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) เพื่อใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ที่มีประเด็นคำถาม เกี่ยวกับองค์ความรู้ของ ประเพณี คติ ความเชื่อ เกี่ยวกับพิธีเสนตัว

3. แนวทางการสนทนากลุ่ม (Focused Group Guideline) ใช้กับกลุ่มประชาชนในหมู่บ้านที่เป็นพื้นที่ในการวิจัย เพื่อศึกษาในประเด็นแนวทางการพัฒนาสร้างสรรค์ชุดการแสดง เสนอตัว สำหรับการสืบสวนวัฒนธรรม

4. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ เป็นสถิติเกี่ยวกับการหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามความพึงพอใจ โดยการนำแบบสอบถามความพึงพอใจไปหาค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC (Index of Item Objective Congruence) โดยผู้เชี่ยวชาญ

เกณฑ์ที่ใช้พิจารณา คือ ข้อคำถามมีค่า IOC ตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไปเป็นข้อคำถามที่ใช้ได้ ส่วนข้อคำถามที่มีค่า IOC น้อยกว่า 0.5 ตัดทิ้งไปหรือปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จากนั้นนำผลไปวิเคราะห์ค่าความสอดคล้องของผู้เชี่ยวชาญ 3 คน ปรับแก้ไขข้อคำถามตามที่คุณผู้เชี่ยวชาญให้ข้อเสนอแนะไว้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ยึดหลักข้อมูลที่มีลักษณะสอดคล้องกับความมุ่งหมายของการวิจัย สามารถตอบคำถามของการวิจัยได้ตามที่กำหนดไว้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเป็นการศึกษาจากเอกสารที่มีการบันทึกเอาไว้หรือ ที่มีการศึกษาไว้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ องค์ความรู้ของไทยทรงดำ โดยทำการค้นคว้าจาก เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) และไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม Non-participant Observation) และการสนทนากลุ่ม (Focused Group) ผู้วิจัยได้ ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

2.1 ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับกลุ่มประชาชนในพื้นที่วิจัย ตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่เกี่ยวกับคติ ความเชื่อ ประเพณี และพิธี เสนอตัว

2.2 ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสัมภาษณ์ไม่มีโครงสร้างกับกลุ่มผู้รู้ ด้วยวิธีการ ค้นหาผู้รู้โดยการถามจากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีเสนตัว

2.3 ใช้วิธีการสนทนากลุ่ม โดยผู้วิจัยให้กลุ่มคนในชุมชน ได้แก่ ผู้วิจัยซึ่งเป็นผู้ออกแบบสร้างสรรค์การแสดง ฝึกซ้อมการ และให้ผู้ชมการแสดงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ ว่าการแสดงพิธีเสนตัว มีจุดเด่น จุดด้อย ลักษณะเหมือน และแตกต่างกัน จากพิธีเสนตัวหรือไม่อย่างไร และมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมอย่างไร โดยกำหนดกลุ่มสนทนาอยู่ระหว่าง 5-10 คน จำนวน 1 ครั้ง และนำมาปรับแก้ไขโดยพิจารณาประกอบ

กับผลการประเมินความพึงพอใจจากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้ได้ชุดการแสดง เสนตัว สำหรับการสืบสานวัฒนธรรม เป็นไปตามคติ ความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำให้มากที่สุด

การตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้นจะกระทำไปพร้อมๆ กันตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัยและหลังจากเสร็จสิ้นการเก็บข้อมูลภาคสนามแล้วโดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งที่ได้จากการบันทึกข้อมูลการถอดเทปจากการสัมภาษณ์และภาพถ่ายในแต่ละครั้งโดยการจำแนกข้อมูล (Typological Analysis) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิด (Typologies) จัดหมวดหมู่ข้อมูลขององค์ความรู้ที่ได้ และ ตรวจสอบดูอีกครั้งหนึ่งว่าข้อมูลที่ได้มา มีความครบถ้วนเพียงพอหรือไม่ และดำเนินการตรวจสอบแบบ สามเส้า (Methodological Triangulation) ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ของพิธีเสนตัว และชุดการแสดง เสนตัว ข้อมูลเหมาะสมพร้อมแก่การนำไปวิเคราะห์สรุปผลแล้วหรือไม่ หากมีส่วนใดที่ยังไม่สมบูรณ์จะทำการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดหายไป

3. วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Methodological Triangulation) ได้แก่ การแสวงหาความเชื่อถือได้ของข้อมูลจากแหล่งที่แตกต่างกัน ซึ่งผู้วิจัยได้ ใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้า ดังนี้

ด้านข้อมูล (Data Triangulation) ดังนี้

1. ด้านสถานที่ ใช้การรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกันที่มาจากแหล่งต่างกัน ได้แก่ หมู่บ้านหรือชุมชนในแต่ละพื้นที่ เป็นต้น
2. ด้านบุคคล ใช้การรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกันจากบุคคลหลายคน ได้แก่ บุคคลที่เป็นผู้มีประสบการณ์ร่วมพิธีเสนตัว ปราญญ์ ภูมิปัญญาชาวบ้านและหมอเสนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ
3. ด้านทฤษฎี ใช้ทฤษฎีตามที่กล่าวอ้างอิงไว้เป็นเครื่องตรวจสอบ ความถูกต้องตรงประเด็น และความน่าเชื่อถือของข้อมูลซึ่งความถูกต้องตรงประเด็น (Validity) และความน่าเชื่อถือ (Reliability) ใช้กลวิธีตามหลักการ วิจัยเชิงคุณภาพ 3 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

3.1 การใช้เวลาที่เหมาะสมในการสัมภาษณ์มั่นใจได้ว่าข้อมูลที่ได้ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามสามารถสะท้อนความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมง

3.2 การสนทนากับเพื่อนและผู้เชี่ยวชาญ (Peer Debriefing) ผู้วิจัยจะสนทนาแลกเปลี่ยนข้อมูลกับเพื่อนนักวิจัย รวมถึงผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้ได้แนวทางและ ข้อมูลที่ถูกต้องในการทำวิจัย

3.3 การตรวจสอบข้อมูลโดยสมาชิก (Member Checking) การตรวจสอบข้อมูลโดยสมาชิกที่เข้าร่วมวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรง ทั้งนี้หลังจากที่ผู้วิจัยทำการถอดเทปสัมภาษณ์เสร็จเรียบร้อยแล้วได้ส่งบทสัมภาษณ์เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้มั่นใจว่า ผู้วิจัยทำการถอดเทปอย่างถูกต้อง และถ่ายทอดความคิดของผู้ให้ข้อมูลอย่างตรงไปตรงมา

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัยโดยแยกวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสรุปตีความโดยใช้เทคนิคดำเนินการตรวจสอบแบบสามเส้า (Methodological Triangulation) และนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เพื่ออธิบายประวัติความเป็นมาและองค์ประกอบของชุดการแสดง สภาพปัจจุบันและปัญหาและการพัฒนารูปแบบการแสดงเพื่อส่งเสริมหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิง

วัฒนธรรม สืบสานและอนุรักษ์คติความเชื่อ โดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี กรอบแนวคิด วรรณกรรมและ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และนำเสนอข้อมูลด้วยการเขียนเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยนำข้อมูลที่ได้นำให้ผู้รู้และผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบอีกครั้ง เพื่อให้ถูกต้องตามความเป็นจริง

5. การนำเสนอข้อมูล

การนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ ประมวลผลให้ตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัย และข้อมูลจะนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด มาเขียนในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ประกอบภาพพร้อมคำอธิบาย และตาราง สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ตรวจสอบข้อมูลอีกครั้งเพื่อความถูกต้อง จัดทำเป็นรูปแบบสมบูรณ์ และนำเสนอข้อมูลด้วยการอธิบาย ประกอบข้อมูลภาพนิ่งของชุดการแสดงที่สร้างสรรค์ขึ้น

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องเสนอตัว: องค์ความรู้คติชนวิทยา สู่อการสร้างสรรค์ชุดการแสดงเพื่อการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมไทยทรงดำ (ลาวโซ่ง) ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัย ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการรวบรวมองค์ความรู้คติชนวิทยา ประเพณีและพิธีกรรม “เสนอตัว” ของชาวไทยทรงดำ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องคณะผู้วิจัยสามารถสรุปเกี่ยวกับพิธีเสนอตัว ได้ 3 ประเด็น ได้แก่ ความเชื่อเรื่องพิธีเสนอตัว เครื่องประกอบพิธีเสนอตัว และลำดับขั้นตอนพิธีเสนอตัว โดยมีรายละเอียดของแต่ละประเด็นโดยสรุป ดังนี้

1.1 ความเชื่อเรื่องพิธีเสนอตัว

จากการสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูล ได้ให้ข้อมูลสรุปได้ตรงกันว่า ไทยทรงดำหรือลาวโซ่ง นับถือศาสนาต่างๆ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผสมผสานกัน คือศาสนาพุทธ พราหมณ์ ผี และขวัญทั้งนี้ประเพณีวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำหรือไทยโซ่งมีความเชื่อดั้งเดิมผสมผสานกับความเชื่อทางศาสนา และแสดงในประเพณีและคติความเชื่อต่างๆ ที่ถือปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน โดยมีความเชื่อดั้งเดิมที่มีความเชื่อและผูกพันเกี่ยวกับเรื่อง “ผี” และ “ขวัญ” ผีที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่งนับถือ ได้แก่ ผีแถนหรือผีฟ้า ผีบ้านผีเรือน ผีบรรพบุรุษ ผีป่า ผีช่วง และ ผีอื่นๆ ส่วน “ขวัญ” คือสิ่งที่อยู่ติดตัว เป็นสิ่งที่มองไม่เห็น แต่ทำให้ร่างกายเคลื่อนไหวและทำงานได้ ขวัญอาจจะตกหายจากการตกใจหรือเจ็บป่วย ขวัญจะไม่อยู่กับตัว ต้องทำพิธีเรียกขวัญ ผู้ที่ทำพิธีเรียกขวัญเรียกว่า “มด” คือหมอผีมาทำพิธีเรียกขวัญ หรือเรียกว่า “หมอแบ่งขวัญ” แต่หากเป็นหมอผีผู้หญิงก็เรียกว่า “แม่มด”

1.2 เครื่องประกอบพิธีเสนอตัว

จากการสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องประกอบพิธีเสนอตัว ได้ให้ข้อมูลสรุปได้ตรงกันว่า เครื่องประกอบพิธีเสนอตัวหรือแบ่งขวัญนั้นได้แก่ เสื้อผ้าของผู้ที่จะทำพิธีเสนอตัวและเครื่องเซ่นไหว้ โดยทั่วไปตามความเชื่อ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละพื้นที่นั้นคือ ประกอบด้วย อาหารคาว อาจจะเป็นไก่ต้ม

หัวหมู หมูสามชั้น อาหารหวาน ส่วนใหญ่จะนิยมขนมหวานที่มีชื่อเป็นมงคล เช่น ขนมชั้น ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง หม้อแกง ฯลฯ หมากพลู บุหรี่มวน เหล้า ไข่ต้ม ข้าวสุก ดอกไม้ ธูปเทียน สำหรับในด้านปริมาณหรือจำนวนที่จะใช้โดยส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับฐานะทางสังคมของแต่ละครอบครัว เพราะหลังจากเสร็จพิธีเส่นตัวแล้ว เครื่องบวงสรวง เช่น ไหวนั้นก็จะนำมาร่วมกันรับประทานพร้อมๆ กับแขกที่มาร่วมงานเพื่อเป็นสิริมงคล

1.3 ลำดับขั้นตอนพิธีเส่นตัว

จากการสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสำหรับลำดับขั้นตอนพิธีแบ่งขวัญหรือเส่นตัว โดยพิธีเส่นตัวหรือแบ่งขวัญ ซึ่งจะมีการเรียกแตกต่างกันออกไป เช่น กลุ่มไทยทรงดำที่อำเภอเขาย้อย บางก็เรียกเส่นตัว บางก็เรียก แบ่งขวัญ ได้เช่นกัน เครื่องเช่น ไห้วมีความแตกต่างกันไป อาจจะดูถึงอายุของผู้ที่จะทำพิธี ด้วยว่าเป็นเด็ก เป็นวัยรุ่น วัยกลางคนหรือผู้สูงอายุ กลุ่มไทยทรงดำ ที่บ้านน้ำเรื่อ อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย จะเรียกว่า เส่นตัว พิธีกรรมก็จะมีการมีขั้นตอนที่คล้ายคลึงกัน ส่วนกลุ่มไทยทรงดำที่บ้านป่าหนาด อำเภอเชียงคานจังหวัดเลย มีเพียงเส่นเรือน ส่วนคำว่า เส่นตัว ไม่มี จะมีแต่เรียกว่า แบ่งขวัญ ดังนั้น คณะผู้สัมภาษณ์จึงใช้คำศัพท์เฉพาะพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัยเป็นหลักในการตั้งชื่อพิธีกรรมประกอบชุดการแสดงสร้างสรรค์

การเริ่มต้นพิธีเส่นตัวจากคืนก่อนวันงานพิธี จะมีการเส่นหมู เพื่อเตรียมเป็นเครื่องบูชาเช่น ไห้ว สิ่งศักดิ์สิทธิ์ รุ่งเช้าของวันงานที่จะมีพิธีเส่นตัวแบ่งขวัญ แขกเหือบ้านใกล้เคียงญาติสนิทก็จะมายังบ้านที่ทำพิธีเพื่อร่วมทำพิธีเส่นตัว โดยมีหมอเส่น เป็นผู้ดำเนินการพิธี สำหรับเวลาที่นิยมทำพิธีเส่นตัว คือ ช่วงเวลาเช้า ตั้งแต่เวลาประมาณ 09.00 น. ถึงเวลาไม่เกิน 11.30 น. หรือตามที่เจ้าภาพผู้ทำพิธีสะดวก แต่มักจะไม่ใช้ช่วงเวลาใกล้ค่ำ ซึ่งจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่ามีแนวความคิดที่เหมือนกันคือ เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้ที่เพิ่งหายจากการเจ็บไข้ได้ป่วย การตกใจเสียขวัญ ด้วยความเชื่อในเรื่องผีของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำที่มีความเชื่อว่าเหตุที่เกิดดังกล่าวเกิดจากการไปทำการอันมิบังควรหรือหลบลู่ด้วยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจจึงทำให้ผีมีความโกรธเคืองจึงมาทำให้ไม่สบาย ตกใจ ขวัญหนีดีผ่อ หมอขวัญจะทำพิธีเรียกขวัญด้วยบทสวดมนต์คาถาต่างๆ เพื่อเรียกขวัญให้มาอยู่กับตัวผู้เข้าพิธี ถ้าขวัญหายไปอยู่ที่แห่งใดหรือหนีไปอยู่ที่ไหนก็จะเรียกขวัญเรื่อยๆ จนกระทั่งมาถึงตัวผู้ทำพิธี เมื่อขวัญมาถึง ด้วยการเรียกโดยทั้งหมอขวัญเรียกและผู้ร่วมพิธีช่วยกันเรียกให้มีเสียงดัง หมอขวัญจะห่อเสื้อผ้าของผู้เข้าพิธีเส่นตัวที่เตรียมไว้ในเครื่องประกอบพิธีแล้วผูกข้อมือด้วยสายสิญจน์ เป็นอันเสร็จพิธีเส่นตัวแบ่งขวัญ หลังจากนั้นก็จะมีการจัดเลี้ยงและร้องรำทำเพลงรื่นเริงสนุกสนานว่าขวัญผู้ป่วย ขวัญของผู้ตกใจขวัญหนีดีผ่อได้กลับเข้าสู่ร่างกายแล้ว อีกไม่นานอาการเจ็บป่วยนั้นก็หายไปในสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง เป็นอันเสร็จพิธี

ภาพที่ 1 เครื่องประกอบพิธีอาหารคาวหวาน ผลไม้ ดอกไม้ รูป เทียน เหล้า บุหรี่ หมากพลู

ตอนที่ 2 ผลการสร้างสรรค์ชุดการแสดง และประเมินความพึงพอใจของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อชุดการแสดง เพื่อสืบสานวัฒนธรรมพิธีกรรมของไทยทรงดำ

การแสดงที่สร้างสรรค์ขึ้นมีชื่อชุดว่า “เสน่ห์วัฒนธรรม ไทยดำเสนตัว” ขึ้น โดยคำนึงถึงความถูกต้องของพิธีกรรมชาวไทยทรงดำ รวมถึงศึกษาแนวคิด ทฤษฎีนาฏยประดิษฐ์ ในการสร้างสรรค์ชุดการแสดงในครั้งนี้ ซึ่งทำำในการสร้างสรรค์การแสดงชุดนี้ ได้นำเอาเอกลักษณ์ทำำต้นแบบของชาวไทยทรงดำมาใช้ประกอบในการแสดง ทั้งยังมีการสร้างสรรค์ทำำขึ้นมาใหม่โดยยึดถือเอาทำำต้นแบบมาผสมผสานเข้าไปในชุดการแสดง เพื่อให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น วิเคราะห์ความถูกต้องของทำำที่เป็นนาฏศิลป์ โดยยึดถือทฤษฎีนาฏยประดิษฐ์เป็นต้นแบบในการสร้างสรรค์ชุดการแสดง วิเคราะห์ความเหมาะสมของทำำ โดยผู้วิจัยยึดถือเอกลักษณ์ทำำต้นแบบของชาวไทยทรงดำมาใช้ประกอบในการแสดง เพลงที่ใช้ในการแสดง ผู้วิจัยได้ประพันธ์เพลงขึ้นมาใหม่ โดยได้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านดนตรีมาประพันธ์เพลงให้ ซึ่งผู้วิจัยได้เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญพบว่า มีความพึงพอใจต่อชุดการแสดงที่สร้างสรรค์ขึ้นในภาพรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด ($\bar{X} = 4.63$, S.D. = 0.28) โดยมีความพึงพอใจในด้านดนตรีประกอบชุดการแสดง และการสร้างสรรค์ชุดการแสดงถือเป็นการอนุรักษ์ สืบสานและถ่ายทอดความเชื่อ ความศรัทธาและพิธีกรรมของไทยทรงดำ ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 5.00$, S.D. = 0.00) รองลงมาคือ การออกแบบชุดแต่งกายมีความเหมาะสมกับชุดการแสดง เครื่องประดับมีความเหมาะสมกับชุดการแสดงและองค์ประกอบของเครื่องแต่งกายนักแสดงในภาพรวม มีระดับความพึงพอใจระดับ มากที่สุด เท่ากันทั้ง 3 ด้าน คือ ($\bar{X} = 4.60$, S.D. = 0.55) และความพึงพอใจของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อชุดการแสดงที่สร้างสรรค์ขึ้นในลำดับสุดท้ายคือ ทำำในชุดการแสดงมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับอัตลักษณ์ของไทยทรงดำ มีความพึงพอใจในระดับ มาก ($\bar{X} = 4.00$, S.D. = 0.00)

ภาพที่ 2 บางส่วนของท่ารำประกอบชุดการแสดงสร้างสรรค์

ภาพที่ 3 QR Code การสร้างสรรค์ชุดการแสดง “เสน่ห์วัฒนธรรม ไทยดำเสนาตัว”

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง เสนตัว: องค์ความรู้ คติชนวิทยา สู่อการสร้างสรรค์ชุดการแสดงเพื่อการอนุรักษ์และสืบสาน วัฒนธรรมไทยทรงดำ (ลาวโซ่ง) สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. องค์ความรู้คติชนวิทยา ประเพณีและพิธีกรรม “เสนาตัว” ของชาวไทยทรงดำ สรุปลองค์ความรู้เกี่ยวกับพิธีเสนาตัว ได้ 3 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นแรกความเชื่อเรื่องพิธีเสนาตัว พบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำหรือลาวโซ่ง นับถือศาสนาต่างๆ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผสมผสานกัน คือศาสนาพุทธ พราหมณ์ ผี และขวัญทั้งนี้ประเพณีวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำหรือไทยโซ่งมีความเชื่อดั้งเดิมผสมผสานกับความเชื่อทางศาสนา และแสดงในประเพณีและคติความเชื่อต่างๆ ที่ถือปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน โดยมีความเชื่อดั้งเดิมที่มีความเชื่อและผูกพันเกี่ยวกับเรื่อง “ผี” และ “ขวัญ” สอดคล้องกับงานวิจัยของ Jarernpait (2016) ที่พบว่า ความเชื่อเรื่องผีถูกแสดงออกมาในรูปแบบของการยอมรับว่ามีอยู่ในทางอำนาจเหนือธรรมชาติ การยอมรับเรื่องผีถูกแสดงออกผ่านพิธีกรรมต่างๆ ของไทยทรงดำและการสืบสายตระกูล ผู้ที่ทำพิธีเรียกขวัญเรียกว่า “มด” คือหมอผีมาทำพิธีเรียกขวัญ

หรือเรียกว่า “หมอแปงขวัญ” แต่หากเป็นหมอผีผู้หญิงก็เรียกว่า “แม่มด” จากการสัมภาษณ์หมอแปงขวัญหรือหมอเสนเพิ่มเติมโดยคณะผู้วิจัย ว่า “ผู้ที่จะเป็นหมอเสนจะต้องมีคุณสมบัติอย่างไร” ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า “การเป็นหมอเสนจะถ่ายทอดให้กับคนในครอบครัวที่เป็นหมอเสนอยู่แล้ว เช่น หากพ่อเป็นหมอเสน คนที่สืบต่อไปก็ จะเป็นลูก ซึ่งส่วนใหญ่จะให้ลูกชาย หากไม่มีลูกชายก็สามารถที่จะเป็นลูกสาวได้” นอกจากนี้ยังให้ข้อมูลเพิ่มเติมอีกว่า “แต่ในปัจจุบันสังคมเปลี่ยนไปคนที่สนใจก็สามารถมาเรียนรู้กับหมอเสนได้ ซึ่งคนสมัยใหม่ที่จะสามารถเป็นหมอเสนได้ ต้องฝึกตั้งแต่ยังหนุ่มเลย เมื่อก่อนต้องแต่งงานแล้วถึงจะสามารถเป็นหมอเสนได้ แต่ก็ไม่มีมากที่จะสนใจมาเรียนรู้พิธีกรรมและการเป็นหมอเสน”

เครื่องประกอบพิธีเสนตัว พบว่า เครื่องประกอบพิธีเสนตัวหรือแปงขวัญได้แก่ เสื้อผ้าของผู้ที่จะทำพิธีเสนตัวและเครื่องเซ่นไหว้โดยทั่วไปตามความเชื่อ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละพื้นที่นั่นคือ ประกอบด้วย อาหารคาว อาจจะเป็นไก่ต้ม หัวหมู หมูสามชั้น อาหารหวาน ส่วนใหญ่จะนิยมขนมหวานที่มีชื่อเป็นมงคล เช่น ขนมชั้น ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง หม้อแกง ฯลฯ มากพลู บุหรี่มวน เหล้า ไข่ต้ม ข้าวสุก ดอกไม้ รูปเทียน สำหรับในด้านปริมาณหรือจำนวนที่จะใช้โดยส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับฐานะทางสังคมของแต่ละครอบครัว เพราะหลังจากเสร็จพิธีเสนตัวแล้ว เครื่องบวงสรวง เช่น ไหว้นั้นก็จะนำมารวมกันรับประทานพร้อมๆ กับแขกที่มาร่วมงานเพื่อเป็นสิริมงคล และลำดับขั้นตอนพิธีเสนตัว สอดคล้องกับงานวิจัยของ Satsanguan (2009) ที่กล่าวว่า เครื่องพิธีเสนตัว แปงขวัญจะมีการใช้ที่แตกต่างกันออกไปบ้าง เช่น การแปงขวัญเด็ก เครื่องพิธี ได้แก่ ข้าวสุกปากหม้อ ไข่ต้ม แปงขวัญคนโสดหรือคนทั่วไป เครื่องพิธี ได้แก่ ข้าวสุกปากหม้อ ไก่ต้ม 1 ตัว เหล้า 1 ขวด การแปงขวัญผู้สูงอายุ เครื่องพิธี ได้แก่ ข้าวสุกปากหม้อ หัวหมูต้มสุก 1 หัว เหล้า 1 ขวด มากพลู บุหรี่ใส่พาน (พาน) ขวัญ

ลำดับขั้นตอนพิธีเสนตัว พบว่า กลุ่มไทยทรงดำ ที่บ้านน้ำเรือง ตำบลท่าฉนวน อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย จะเรียกว่า เสนตัว รุ่งเช้าของวันงานที่จะมีพิธีเสนตัว ตั้งแต่เวลาประมาณ 09.00 น. ถึงเวลาไม่เกิน 11.30 น. หรือตามที่เจ้าภาพผู้ทำพิธีสะดวก ทั้งนี้การประกอบพิธีตามลำดับขั้นอาจมีการปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสมตามสภาพบริบทของสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป ดังเช่นข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการสืบทอดการเป็นหมอเสนที่ว่า “ในปัจจุบันสังคมเปลี่ยนไปคนที่สนใจก็สามารถมาเรียนรู้กับหมอเสนได้ ซึ่งคนสมัยใหม่ที่จะสามารถเป็นหมอเสนได้ ต้องฝึกตั้งแต่ยังหนุ่มเลย เมื่อก่อนต้องแต่งงานแล้วถึงจะสามารถเป็นหมอเสนได้ แต่ก็ไม่มีมากที่จะสนใจมาเรียนรู้พิธีกรรมและการเป็นหมอเสน” ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Thaiposri (2010) ความเชื่อเกี่ยวกับการแปงขวัญในปัจจุบันมีความเชื่อดลลงเนื่องจากความทันสมัยของสังคมปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงของประเพณีต่างๆ มีสาเหตุหลายประการ เช่นการเปลี่ยนแปลงอาชีพจากการทำนาเป็นการรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงสู่สังคมเมือง การผสมผสานด้านวัฒนธรรม ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนขั้นตอนในการปฏิบัติพิธีกรรมให้สะดวกขึ้นตามยุคสมัย

จากการศึกษาองค์ความรู้ที่ได้จากการลงพื้นที่เกี่ยวกับคติความเชื่อพิธีเสนตัวหรือแปงขวัญของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ นอกจากผู้วิจัยจะได้อบรมองค์ความรู้แล้ว ยังสามารถที่จะอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมไทยทรงดำโดยการนำไปบูรณาการกับการจัดการเรียนการสอนรายวิชาภาษาไทยตามหลักสูตรแกนกลาง

การศึกษาระดับพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มาตรฐานตัวชี้วัดสาระที่ 5 ตัวชี้วัดที่ 5.1 เข้าใจและแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์วรรณคดี และวรรณกรรมไทยอย่างเห็นคุณค่าและนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง ดังเช่น ตัวชี้วัดระดับชั้น ม.3 วิเคราะห์วิถีไทย และคุณค่าจากวรรณคดี และวรรณกรรมที่อ่าน ตัวชี้วัดระดับชั้น ม 4-6 วิเคราะห์ลักษณะเด่นของวรรณคดีเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของสังคมในอดีต ทั้งนี้อาจจะต้องอาศัยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของสังคมในอดีต ทั้งนี้อาจจะต้องอาศัยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของสังคมในอดีต ทั้งนี้อาจจะต้องอาศัยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของสังคมในอดีต

2. การสร้างสรรค์ชุดการแสดง “เสน่ห์วัฒนธรรม ไทยคำแสนตัว” ผู้วิจัยสร้างสรรค์ขึ้นมาโดยใช้ ทัศนศึกษาประเพณี ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา คู่มือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสร้างสรรค์ชุดการแสดง ผู้วิจัยได้ใช้ทัศนศึกษาประเพณี ของ Wirulahrak (2000); Sensai (2003) และ Changsan (2010) มาใช้ในการออกแบบการแสดงเพลงประกอบ เป็นการประพันธ์เพลงขึ้นมาใหม่เพื่อใช้ประกอบในการแสดง โดย ผู้ประพันธ์เพลงเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีจากวิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย สาขาดนตรี และได้มีบทสวดของผู้ ประกอบพิธี (หมอเป่าขวัญ) อยู่ในเพลงที่ใช้ประกอบการแสดง ซึ่งได้ผ่านความเห็นชอบจากผู้เชี่ยวชาญทางด้าน ชาติพันธุ์ไทยทรงดำแล้ว โดยใช้เสียงแคนเป็นเครื่องดนตรีหลักในการบรรเลง สอดคล้องกับ Nakhasathien and Posrithong (2020) ที่กล่าวว่า แคน เป็นเครื่องดนตรีหลักที่ใช้บรรเลงบทเพลงประกอบการฟ้อนของชาวไทย ทรงดำ ส่วนการออกแบบเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับในการแสดง ผู้วิจัยได้แนวคิดจากการแต่งกายของชาว ไทยทรงดำ ใช้เสื้อผ้าที่ตัดเย็บจากผ้าลายแดงโมของไทยทรงดำ และทำทรงผมของผู้แสดงใช้ทรง “ปั้นเกล้าต่ง” จากการสัมภาษณ์ว่า “เครื่องแต่งกายมีความเหมาะสมแต่ควรเพิ่มผ้าพอกหัวจะเป็นผ้าสีขาวหรือลักษณะคล้าย ผ้าขาวม้าก็ได้ ซึ่งชาวไทยทรงดำเรียกว่า “ผ้าเปีย” โปกหัวคนที่เข้าพิธีเสนตัว เมื่อพ่อหมอสวดคาถาในพิธี ผู้ที่มาร่วมจะนำเงินไปเสียบตรงผ้าโพกหัวเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ ตามกำลังศรัทธาของผู้เข้าร่วมพิธี” นอกจากนี้มีผู้ที่ทำหน้าที่เป็นหมอเสนตัวให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมว่า “ควรเพิ่มสัญลักษณ์ การเสนตัวเข้าไปในอุปกรณ์ประกอบการแสดงที่เป็นเครื่องเช่นไหด้วย ซึ่งจะขาดไม่ได้ คือ ควาย กับแพะ จำลองที่สานจากไม้ไผ่” สอดคล้องกับงานวิจัยของ Phattaratuma (2016) ที่กล่าวว่า การนุ่งซิ่นลายแดงโม จะต้องจับขอบบนของผ้านุ่งทั้งซ้ายและขวามาทับเกยกันตรงกลางและพับขอบผ้าลงมาโดยไม่ต้องคาดเข็มขัดผ้าก็ไม่หลุด ทรงผมของชาวไทยทรงดำเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มที่โดดเด่น เรียกว่า “ปั้นเกล้า” ซึ่งจะบ่งบอกถึงอายุ ซึ่งนักแสดงประกอบชุดการแสดงที่สร้างสรรค์ขึ้นทำทรงผมที่เหมาะสมกับผู้หญิงอายุระหว่าง 18-20 ปี เครื่องประดับใช้เครื่องเงินเป็นหลัก ประดับด้วยลายผักกูด ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ

การประเมินชุดการแสดง ผู้วิจัยได้ใช้แบบประเมินชุดการแสดง สัมภาษณ์บุคคลที่เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมพิธีเสนตัว ประชาชน ภูมิปัญญาชาวบ้านและหมอเสน ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ และ ผู้เชี่ยวชาญประเมินความพึงพอใจที่มีต่อชุดการแสดงที่สร้างสรรค์ขึ้น ที่มีชื่อชุดการแสดงว่า “เสน่ห์วัฒนธรรม ไทยคำแสนตัว” ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะชุดการแสดงสามารถที่จะถ่ายทอด

องค์ความรู้ คติชนวิทยา สู่การสร้างสรรค์ชุดการแสดงเพื่อการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมไทยทรงดำ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Thaiposri (2010) ความเชื่อเกี่ยวกับการแบ่งขวัญในปัจจุบันมีความเชื่อลดลง เนื่องจากความทันสมัยของสังคมปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงของประเพณีต่างๆ มีสาเหตุหลายประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงอาชีพจากการทำนาเป็นการรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงสู่สังคมเมือง การผสมผสานด้านวัฒนธรรม ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนขั้นตอนในการปฏิบัติพิธีกรรมให้สะดวกขึ้นตามยุคสมัย ในทำนองเดียวกับ Wisutruangdat (2021) ที่กล่าวว่า ชาวไทยทรงดำจะมีความเชื่อเรื่องขวัญเป็นอย่างมาก โดยมีความเชื่อว่าขวัญจะเป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเข้าสู่ความเป็นเมืองมากขึ้น ความทันสมัยการมีโอกาสดำเนินการศึกษา เป็นต้น ทำให้ความเชื่อเกี่ยวกับขวัญลดน้อยลงตามลำดับ

นอกจากนี้คณะผู้วิจัยได้นำชุดการแสดงที่สร้างสรรค์ขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ ด้าน ศิลปะการแสดง และตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความสามารถด้านศิลปะการแสดงไทยทรงดำได้ประเมินความพึงพอใจ ซึ่งผลการประเมินอยู่ในระดับมาก สามารถที่จะเป็นชุดการแสดงถ่ายทอด องค์ความรู้ คติชนวิทยา สู่การสร้างสรรค์ชุดการแสดงเพื่อการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมไทยทรงดำ และบูรณาการการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย สังคมศึกษา และนาฏศิลป์ ในสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำเพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมให้กับเยาวชนไทยทรงดำได้ สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ว่า “ชุดการแสดงสามารถทำได้เลย เพราะเป็นการเผยแพร่ทางวัฒนธรรมของไทยทรงดำให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น”

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. สถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำสามารถที่จะนำองค์ความรู้ด้านคติความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมจากการศึกษาวิจัยนี้ไปใช้บูรณาการในการจัดการเรียนการสอนเพื่อเป็นส่วนหนึ่งให้เด็กและเยาวชนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำได้ตระหนักและคุณค่าความเป็นอัตลักษณ์ของบรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์ในด้านประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อที่มีผลต่อการดำรงชีวิต จะได้เกิดความเข้าใจและร่วมอนุรักษ์สืบสานเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์

2. ชุมชน หน่วยงานระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัดตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานด้าน ศิลปะการแสดง สามารถนำผลการสร้างสรรค์ชุดการแสดงไปใช้เพื่อจัดการแสดงเพื่อเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการถ่ายทอดและประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับคติความเชื่อ พิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำให้เป็นที่รู้จักได้อย่างกว้างขวาง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการสนับสนุนทุนวิจัยด้านวัฒนธรรมเพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรม สืบสานประเพณีท้องถิ่นผ่านการสร้างสรรค์ชุดการแสดงเพื่อไม่ให้มีความน่าเบื่อและเยาวชนได้เข้าใจได้ง่ายมากยิ่งขึ้น

2. ควรมีการจัดเวทีนำเสนอผลการสร้างสรรค์ชุดการแสดงที่ได้มาจากขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อเป็นอนุรักษ์ในอีกรูปแบบหนึ่ง

References

- Changsan, T. (2019). *Pradit Dance*. Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University. [In Thai]
- Chawbankrang, B. (2013). *Guidelines for The Conservation and Restoration of Folk Song. Case Study of Folk music, Nong Phak Nak Community, Nong Phak Nak Sub-District, Sam Chuk District, Suphanburi Province* [Unpublished master's thesis]. Silpakorn University. [In Thai]
- Dachboonpob, N., Somboon, T., and Wongsan, W. (2024). The Development of a Local Curriculum on Thai Song Dum Tradition and Culture of Ban Don Ruab in Primary School level at Watdonruab School under Chumphon Primary Educational Service Area office 1. *Journal of Nisitwang*, 26(2), 39-50. <https://so06.tci-thajo.org/index.php/jonw/issue/view/18134> [In Thai].
- Jarernpait, T. (2016). Ghosts and Power: Through Ghosts Believeing in of Thai Song Dum, Tambon Pun Sao, Bang Ra Gum, Phitsanulok. *Ratchaphrueck Journal*, 14(2), 67-76. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Ratchaphrueckjournal/issue/view/8143> [In Thai].
- Keawkhum, P. (2003). *Culture Change in Community and Life Crisis Rituals: A case study of Lao Song Community, Suphanburi province*. A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Art in Anthropology. Department of Sociology and Anthropology. Faculty of Political Science. Chulalongkorn University. [In Thai]
- Kamnuansin, S., and Piyathum, K. (2022). Strategies for maintaining the cultural identity of Thai Song Dum ethic group in Phetchaburi Province". *Silpakorn University Journal*, 42(2), 96-111. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/sujthai> [In Thai].
- Nakhasathien, K., and Posrithong, A. (2020). An Analysis of Music Used in Khawn Fawn Khaean: The Performing art of Thai Song Dum. *Fine Arts Journal: Srinakarinwirot University*, 24 (2), 33-48. <https://so01.tci-thajo.org/index.php/jfofa/issue/view/16724> [In Thai].
- Phattaratuma, A. (2016). Thai Dam-Thai Song Dum-Lao Song. *Journal of Forest Management*, 10(20), 89-94. <https://dfm.forest.ku.ac.th/data/journal/dfmjjournal20.pdf> [In Thai].

- Pimsarn, P., and Charassri, N. (2019). Guidelines for the Creative Design of Props from Creative Dance Work of Naraphong Charassri's Dance Exhibition. *Research and Development Journal Suan Sunandha Rajabhat University*, 11(2), 38-48. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/irdssru> [In Thai].
- Praicharnjit, S. (2005). Community Archaeology Process, Participatory action research and development program towards an enhancement of community ability on cultural resource management in Nan Province, Final Report, Thammasat University. [In Thai]
- Satsanguan, N. (2009). *The Family Institution of Ethnic Groups in Bangkok Metropolis: A Case Study on Thai Song Families*. Chulalongkorn University Publishing House. [In Thai]
- Sensai, P. (2003). *Natyapradit*. Faculty of Fine Arts, Mahasarakham University. [In Thai]
- Thaiposri, W. (2010). *Adaptation and Continuity of the Lao Song Community: A Case Study of Ban Kao Rad in Banglen District of Nakhon Pathom Province* [Unpublished master's thesis]. Silpakorn University. [In Thai]
- Wirulahrak, S. (2000). *Periscope Dance*. Suwan Printing. [In Thai]
- Wisutruangdat, W. (2021). A study of Thai Song Dam Culture: The Dynamics of Thai Song Dam Ban Don Subdistrict, U Thong District, Suphan Buri Province. *Journal of Arts and Cultural Perception Bansomdejchaopraya Rajbhat University*, 20(2), 46-71. <https://culture.bsru.ac.th/wp-content/uploads/2021/12/06-ที่ทัศน์-20-๑2-ปี-64-การศึกษาวัฒนธรรมไทยทรงดำ-พลวัตไทยทรงดำ.pdf> [In Thai].